

5. Práce na směny²

Všichni zaměstnanci a členové produkčních družstev, kteří v posledních čtyřech týdnech před datem šetření pracovali, byli dotazováni, zda pracovali na směny a jestli pracovali, tak v jakém systému směnové práce. Z celkového počtu 3 817,3 tis. osob (bez nepracujících 4 týdny a více) jich pracovalo na směny celkem 1 101,0 tis. (28,8% všech dotázaných), z toho 590,6 tis. mužů a 510,4 tis. žen. **Přes celkový absolutní pokles počtu zaměstnanců a ČPD proti roku 2001 o téměř 120 tis. vzrostl počet směnujících pracovníků o 61 tis. a podíl zaměstnanců a ČPD ve směnném režimu práce vzrostl o 2,0 procentního bodu na uvedených 28,8% celé kategorie oslovených respondentů.** Stejně jako v ad hoc modulu 2001 pracovali ve směnném provozu nejvíce pracovníci obsluhy strojů a zařízení (261,8 tis.) a provozní pracovníci ve službách a obchodě (260,5 tis.), když v těchto dvou hlavních třídách KZAM byla zařazena téměř polovina (47,4%) všech směnujících pracovníků. Vysoký podíl práce na směny byl i v hlavní třídě 6 KZAM – kvalifikovaní dělníci v zemědělství a lesnictví a ve třídě 9 – pomocní a nekvalifikovaní pracovníci.

Meziodvětvové rozdíly v rozsahu směnové práce jsou značné. Na jedné straně je podle předpokladu minimální ve stavebnictví, dále ve finančním zprostředkování a vzdělávání, na druhé straně **pracuje na směny více než polovina zaměstnanců v těžbě nerostných surovin a v ubytování a stravování, nad úrovní třetiny celkové zaměstnanosti se pohybovala ve zdravotní a sociální péči, ve zpracovatelském průmyslu, v dopravě, skladování a spojích a v odvětví obchodu.** V období let 2001 až 2004 se podíl směnové práce nejvíce zvýšil v odvětví výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody (o 8,9 procentního bodu), v ubytování a stravování (o 5,4 bodu) a ve velkých kategoriích zpracovatelského průmyslu (o 4,5 bodu) a v obchodu (o 3,2 bodu),

Tab 12 - Rozsah a podíl směnové práce podle hlavních kategorií klasifikace odvětví v letech 2001 a 2004

Odvětví činnosti	Počet pracujících na směny (v tis.)			Podíl pracujících na směny v jednotlivých odvětvích (v %)		
	2001	2004	Rozdíl	2001	2004	Rozdíl
Celkem	1040,1	1101,0	60,9	26,0	28,8	2,8
z toho:						
A01 - zemědělství, myslivost a souv.čin.	34,6	32,8	-1,8	22,6	24,3	1,7
A02, B - lesnictví, rybolov, chov ryb a souv.čin.	.	1,2	.	.	4,4	.
C - těžba nerostných surovin	34,4	32,2	-2,2	52,2	54,1	1,9
D - zpracovatelský průmysl	405,9	434,0	28,1	33,1	37,6	4,5
E - výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody	16,3	20,2	3,9	19,3	28,2	8,9
F - stavebnictví	13,5	12,7	-0,8	4,7	4,9	0,2
G - obchod, opr.mot.vozidel a spot.zb.	134,4	150,0	15,6	31,1	34,3	3,2
H - ubytování a stravování	57,3	69,5	12,2	45,7	51,1	5,4
I - doprava, skladování, spoje	108,7	107,6	-1,1	34,2	34,6	0,4
J - finanční zprostředkování	3,6	5,6	2,0	4,4	7,6	3,2
K - nemovitosti a pronájem, podnik.čin.	21,3	22,0	0,7	12,6	12,5	-0,1
L - veřejná správa a obrana,pov.soc.zab.	66,8	61,6	-5,2	21,7	20,6	-1,1
M - vzdělávání	14,7	20,6	5,9	4,9	7,8	2,9
N - zdravotní a sociální péče, vet.čin.	102,6	108,4	5,8	37,1	38,9	1,8
O - ostatní veřejné,soc. a osobní sl.	24,6	22,2	-2,4	18,5	17,1	-1,4

Navazující otázka na **druh směnové práce** se vztahovala výhradně k osobě respondenta a nikoliv k charakteru provozu podniku či organizace. **Pokud rotace ve směnách zajišťovala kontinuální provoz po 24 hodin 7 dní v týdnu,** tak v tomto režimu pracovalo celkem 389,3 tis. osob, z toho

² Metodická poznámka: Směnová práce je pravidelný pracovní režim. Charakteristické pro tuto práci je střídání skupin pracovníků na stejném pracovišti, přičemž jedna skupina pokračuje v práci předcházející skupiny. Důležité je převzetí a předání práce. Případy osob pracujících v malých firmách, které se vůbec nestřídají s jiným pracovníkem v průběhu dne, ale mohou se střídat po celých dnech, nejsou považovány za směnovou práci.

nejvíce ve zpracovatelském průmyslu (113,9 tis., nárůst proti roku 2001 o 35,1 tis., tj. téměř o polovinu), dále ve zdravotnictví (75,2 tis.) a v dopravě, skladování a spojích (58,1 tis.).

Tab 13 – Počet zaměstnanců a členů produkčních družstev podle druhu směnové práce ve vybraných odvětvích

ČR	Systém směnové práce					
	celkem	nepřetrž. 7 dní v týdnu	nepřetrž. 5 dní v týdnu	ranní a odpolední směna	denní a noční směna	jiné a nezj.
abs.						
Celkem	1101,0	389,3	122,8	437,7	62,4	88,9
z toho:						
A01 - zemědělství, myslivost a souv.čin.	32,8	11,6	.	15,9	1,1	3,8
C - těžba nerostných surovin	32,2	16,1	7,9	5,7	1,4	1,1
D - zpracovatelský průmysl	434,0	113,9	98,9	180,7	20,1	20,4
G - obchod, opr.mot.vozidel a spot.zb.	150,0	13,0	3,7	116,8	4,0	12,5
H - ubytování a stravování	69,5	19,2	1,1	28,0	6,1	15,1
I - doprava, skladování, spoje	107,6	58,1	3,6	25,4	10,0	10,4
L - veřejná správa a obrana,pov.soc.zab.	61,6	45,7	1,1	3,6	5,3	5,8
N - zdravotní a sociální péče, vet.čin.	108,4	75,2	1,1	17,5	6,8	7,8
v %						
Celkem	100,0	35,4	11,2	39,8	5,7	8,1
z toho:						
A01 - zemědělství, myslivost a souv.čin.	100,0	35,5	.	48,5	3,4	11,7
C - těžba nerostných surovin	100,0	50,1	24,5	17,8	4,3	3,4
D - zpracovatelský průmysl	100,0	26,2	22,8	41,6	4,6	4,7
G - obchod, opr.mot.vozidel a spot.zb.	100,0	8,6	2,5	77,9	2,7	8,3
H - ubytování a stravování	100,0	27,6	1,6	40,3	8,8	21,8
I - doprava, skladování, spoje	100,0	54,0	3,4	23,6	9,3	9,7
L - veřejná správa a obrana,pov.soc.zab.	100,0	74,3	1,9	5,9	8,6	9,4
N - zdravotní a sociální péče, vet.čin.	100,0	69,3	1,0	16,2	6,2	7,2

V rotačním režimu zajišťujícím nepřetržitý provoz v pěti dnech týdne pracovalo 122,8 tis. osob, když v rozhodující míře se tento způsob práce uplatňuje ve zpracovatelském průmyslu (98,9 tis.). Nejčtenějším druhem směnové práce je **systém ranní a dopolední směny**, ve kterém pracovalo 437,7 tis., tedy přibližně stejný počet jako v roce 2001. Tento systém se sice nejvíce uplatňuje v největším odvětví zpracovatelského průmyslu (180,7 tis.), ale s ohledem na různou výši celkové zaměstnanosti v odvětvích se relativně velmi často vyskytuje v obchodu, opravách motorových vozidel a spotřebního zboží (116,8 tis.) a také v stravování a ubytování. **Systém denní a noční práce**, který se odlišuje od předcházejícího typu ranní a odpolední směny delší přestávkou mezi směnami, se vyskytoval v našich podmínkách zřídka (62,4 tis.); v jiných než uvedených režimech směnové práce bylo zařazeno pouze 65,8 tis. osob, počet nezjištěných případů dosáhl 23,1 tis.

Respondenti byli dotazováni, zda jim práce na směny vyhovuje. Podíl osob, kteří na směny pracují a přitom jim tento způsob práce nevadí, byl vysoký (81,2%), ale výsledky AHM ukázaly statisticky významnou diferenci mezi skupinou žen a mužů. Přestože podíl zaměstnankyň a členek PD pracujících na směny byl prakticky totožný s podílem mužů (28,9% proti 28,8%), **vyhovoval ženám směnový režim pouze ve třech čtvrtinách případů (77,4%), ale u mužů to bylo 84,4%.** Nejmenší spokojenost se směnovou prací byla ve velkých odvětvích – obchod, opravy motorových vozidel a spotřebního zboží (74,5% celkem, 75,8% mužů, 74,0% žen) a ve zpracovatelském průmyslu (78,4% celkem, 83,0% mužů a 71,3% žen), tedy v těch odvětvích, kde byl počet směnujících osob nejvyšší. Ve skupině žen byl zjištěn i vyšší podíl žen, kterým tento typ práce nevyhovuje, ještě v odvětví

nemovitosti, pronájem , podnikatelské činnosti. Pokud jde o věkovou strukturu osob pracujících na směny, relativně nejméně spokojeny byly ženy ve věku 25-44 let, což jednoznačně souvisí s problémy sladění pracovního života s péčí o rodinu a domácnost.

Graf 2 – Podíl jednotlivých typů směnové práce zaměstnanců a členů produkčních družstev na celkovém počtu pracujících na směny v letech 2001 a 2004

